

Dildora JUMAYEVA,
Buxoro muhandislik-texnologiya instituti tadqiqotchisi
E-mail: dildorajumayeva@gmail.com

Buxoro muhandislik-texnologiya instituti dotsenti,f.f.d.(PhD) J.J.Shodiyev taqrizi asosida

GLOBALLASHUV JARAYONIDA YOSHLAR ESTETIK DUNYOQARASHINI SHAKLLANISHIDA DINIY QADRIYATLARNING JAMIYAT MA'NAVIY MUHITINI SOG'LOMLASHTIRISHDA TUTGAN O'RNI

Аннотация

Ushbu maqolada Globallashuv jarayoni g'oyat keng qamrovli va murakkab ijtimoiy hodisa ekanligi, uning shaxs ma'naviy, estetik madaniyatining shakllanishiga, jamiyatning ham ichki, ham tashqi ijtimoiy-iqtisodiy, siyosiy, madaniy sohalar bilan, xususan ishlab chiqarish tizimining barcha jabhalari bilan bog'liqligida hamda uning jamiyat ma'naviy muhitini sog'lomlashtirishda tutgan o'rni tahlil etilgan.

Kalit so'zlar: Globallashuv, Jamiyat, estetika, ma'naviy muhit, ijtimoiy hayot, jamiyat rivoji, ma'naviyat va madaniyat.

РОЛЬ РЕЛИГИОЗНЫХ ЦЕННОСТЕЙ В ФОРМИРОВАНИИ ЭСТЕТИЧЕСКОГО ВОЗЗРЕНИЯ МОЛОДЕЖИ В ПРОЦЕССЕ ГЛОБАЛИЗАЦИИ И ЗДОРОВЬЯ ДУХОВНОЙ СРЕДЫ ОБЩЕСТВА

Аннотация

В данной статье процесс глобализации представляет собой весьма всеобъемлющее и сложное социальное явление, его связь с формированием духовно-эстетической культуры личности как внутренней, так и внешней социально-экономической, политической, культурной сфер общества, в частности со всеми Анализируются аспекты производственной системы, ее связи с обществом, ее роль в улучшении духовной среды.

Ключевые слова: Глобализация, Общество, эстетическая, духовная среда, общественная жизнь, развитие общества, духовность.

THE ROLE OF RELIGIOUS VALUES IN THE FORMATION OF THE AESTHETIC VIEW OF YOUTH IN THE PROCESS OF GLOBALIZATION AND THE HEALTH OF THE SPIRITUAL ENVIRONMENT OF SOCIETY

Annotation

In this article, the process of globalization is a very comprehensive and complex social phenomenon, its connection with the formation of personal spiritual and aesthetic culture, both internal and external socio-economic, political, cultural spheres of society, in particular with all aspects of the production system, and its connection with society its role in improving the spiritual environment is analyzed.

Key words: Globalization, Society, aesthetic, spiritual environment, social life, community development, spirituality.

Kirish. Globallashuv hozirgi zamon ijtimoiy taraqqiyotining barcha tamoyillarini, ya'ni ijtimoiy-iqtisodiy, siyosiy, ma'naviy va madaniy sohalarini qamrab oluvchi jarayondir.

Globallashuv jarayoni g'oyat keng qamrovli va murakkab ijtimoiy hodisa hisoblanib, uning rivojlanishi va hayotga tatbiq qilinishining asosiy omili turli xalq va millatlar o'rtasidagi baynalminalchilik xususiyatlarini shakllantirishni talab qiladi. Bu esa, shaxs ma'naviy, estetik madaniyatini boyitishni va uni yangi sifat darajasiga ko'tarishni talab etmoqda. Shu narsa ayonki, shaxs ma'naviy, estetik madaniyatining shakllanishi jamiyatning ham ichki, ham tashqi ijtimoiy-iqtisodiy, siyosiy, madaniy sohalar bilan, xususan ishlab chiqarish tizimining barcha jabhalari bilan bog'liqdir.

Mavzuga oid adabiyotlarning tahlili. Ma'lumki, mustaqilligimizning istiqboli yoshlar bilan bog'liq. Ammo yoshlarning hayotda tutgan o'rni, dunyoqarashi, ruhiyati o'z-o'zicha shakllanmaydi. Bunga alohida e'tibor berish, ularni tarbiyalash, ilm-fan sirlarini o'rgatish zarur. Yoshlarga ta'lim-tarbiya berishda mustaqillik talablari, umummillat, Vatan istiqboli nuqta-i-nazaridan yondoshish hayotiy zaruratga aylanmoqda.

Shu bois, ta'lim-tarbiyaning barcha bo'g'inlari - oila, bog'cha, maktab, mahalla, o'rtamoxsus o'quv dargohlari-yu, oliy harbiy bilim yurtlari kursantlari, hattoki pedagog-murabbiylarimiz davlat ahamiyatiga molik muammoga bugungi kun talablarini chuqur his etgan holda munosabatda bo'lishlari talab etiladi.

Intellektual va axloq tomondan barkamol yoshlarni tarbiyalash hozirgi kunimizda dolzarb muammolardan biri ekan, Qur'oni Karim ham o'zining insonlarni ezgulikka hamda o'zaro muruvvat va hamjihatlikka undovi bilan jamiyatimizni ruhiy kamolotga yetishtiruvchi omil bo'lib qolaveradi.

Chunki, yoshlar axloqining shakllanishida va uning ijtimoiy o'rnida dinning ahamiyati juda katta. Dinning asosiy maqsadlaridan biri insondagi yomonlikning zararlarini bayon qilish hamda yomon yo'lga kirib ketganlarni to'g'ri yo'lga da'vat qilishdir. Aynan islomda, uning muqaddas kitobi - Qur'oni Karimda axloq, huquq va burch masalalariga alohida e'tibor berilgan. Qur'oni Karimda barcha huquqiy va axloqiy masalalar umumiy tarzda bayon etilgan. Bular - ehson, kechirimli bo'lish, sabr-toqat, rostgo'ylik, shirinso'zlik, ota-onani va o'zidan katta yoshdagilarni hurmat qilish, or-nomus, rahim-shafqatli bo'lish, sadoqat va boshqalardir.

Tadqiqot metodologiyasi. Islom axloqining asosida hallollik va taqvo yotadi, kimki jismoniy va ma'naviy pok bo'lsa, unday kimsa axloqsizlik yo'lga kirmaydi. Demak, Qur'oni Karim kishilarni tenglikka, birodarlikka, tinch-totuv yashashga, ezgulikka undaydi. Shunga ko'ra u katta axloqiy qimmatga ega, shu bois necha asrlardan beri insoniyatning eng ulug' qadriyati sifatida e'zozlanib kelinadi. Insonparvarlikni targ'ib etib, razolatni qoralaydi, odob-axloq, ruhiy-ma'naviy poklik va yetuklikka, mehnat qilishga hamda Yer yuzini obod va go'zal qilishga undaydi. U adolat, tinchlik, tenglik, erkni tarannum etadi.

Kitoblar qalbni yoritadi, insonni yuksaklikka ko'taradi va kuchiga - kuch qo'shadi, unda eng yaxshi orzu-istaklarni uyg'otadi, farog'at bag'ishlaydi, aqlni charxlaydi va yurakni yumshatadi.

Kitoblar bir avlodning boshqa avlodga qoldirgan ma'naviy vasiyati, nuroniy keksaning hayotga endi qadam qo'ya boshlagan o'smirga pand-nasihati, dam olishga otlangan soqchining navbatchilikka turgan soqchiga bergan buyrug'dir.

Yoshlar ongini umumbashariy qadriyatlardan biri bo'lgan sog'lom, barkamol, estetik tarbiya uchog'i bu badiiy adabiyotga jalb etish pirovard maqsadimizdir. Ayniqsa yoshlar ongi, madaniyati, tafakkurini kitobga bo'lgan mehr o'zgarishi tarbiya etishi mumkin. Yoshlar psixologiyasidagi axloq, did-farosat, ibo, sharmu hayodan tortib, tibbiy bilim va 15-16 yoshdagi

o'g'il - shaxsiy gigienasi, fiziologik o'zgarishlari, estetik tarbiyasi muhim hisoblanadi. Bunday yoshlar hayotining turli tuman qirralari, palla va ko'rinishlari birlashgan holda uning ongi, madaniyati, tafakkurini belgilaydi. Ana shu muhitni, sharoitni, estetik tarbiyani insoniy lashirmay turib, shaxsning jismoniy va ma'naviy ehtiyojlarini o'rganmasdan ularning ongi va tafakkuridagi o'zgarishlarni bilish qiyin. Inson tafakkuri uning yashash tarzi va orzularining mushtarakligi kitobxonlik orqali shakllanadi. Bundan istisno bo'lmagan estetik madaniyat ham shaxsning go'zallik qonunlari asosida hayotga bo'lgan munosabati va hayotni unga bo'lgan zavqiy ta'siri natijasida shakllanadi, rivojlanadi.

Tahlil va natijalar. Yoshlar ongini zamonaviy bilim, milliy va umumbashariy ma'naviy qadriyatlar bilan bahramand etish ularning nainki tabiat va jamiyat haqidagi tasavvurini, shuningdek estetik tafakkuri va madaniyatini kitob va mutolaa kengaytiradi. Intellektual nuqtai nazardan barkamol, yoshlari bilimli, or-nomusli, vatanparvar bo'lib unib-o'sadigan davlat mustaqil O'zbekistonning barcha ijtimoiy - siyosiy, iqtisodiy va ma'naviy islohotlarning zamirida komil inson va yetuk shaxsni tarbiyalash vazifasi yotadi.

XXI asrda insoniyat taraqqiyoti, ma'naviy-ma'rifiy jihatdan boy, intellektual avlod qo'lida. "Yangi ming yillikda davlatlarning, xalqlarning taqdirini moddiy boylik emas, intellektual, ya'ni ma'naviy-ma'rifiy boylik hal qiladi"[1].

Bunday ijtimoiy-ma'naviy va axloqiy ahamiyatga molik bo'lgan kitobxonlikning vazifa va mas'uliyatni yoshlar ongiga chuqur singdirmay turib kelajagi porloq yoshlarni kutib bo'lmaydi. Chunki har bir yosh avlod kelajagi istiqbolli bo'lgan ijtimoiy tuzumda yashashi uchun oldin uni mafkuraviy, g'oyaviy va estetik jihatdan anglashi lozim. Tafakkuri va madaniyatini shu ruhda tarbiyalab ma'naviy yuksalish yo'lga qadam tashlashi lozim. Shu bois yoshlarning ma'naviy-estetik tafakkuri va madaniyatiga ta'sir etadigan mafkuraviy omillar tizimi ishlab chiqildi.

Butun mamlakat miqyosida, xususan yoshlar ongi va estetik tafakkurini kitobxonlikka bo'lgan munosabatini o'zgartirish, tarbiyalashni taqozo etadi. Yangi ijtimoiy tushunchalar, estetik ong, estetik tafakkur, estetik mulohaza va madaniyatni jondan aziz farzandlarimizni ajdodlar yaratgan madaniyat durdonalari bilan yaqindan oshno etishga, badiiy adabiyotdan bir umr bahramand bo'lishga xizmat qiladi. Hayotimizdagi bu muhim voqea kitob qadriini tiklash va yoshlar tafakkurida kamol toptirishga davlat darajasida katta ahamiyat berayotgani yuksak ahamiyatga molik.

Mustaqillik sharofati bilan O'zbekiston olimlarida milliy va diniy qadriyatlarni tadqiq etishga qiziqish ortdi. Ayniqsa, bu qadriyatlarning yoshlar estetik tafakkurini shakllana borishidagi o'rni va ahamiyati xususida yaxshi fikrlar bildirilgan. Binobarin, "Qadriyat-voqe'likdagi muayyan hodisalarning umumbashariy, ijtimoiy-axloqiy, madaniy, ma'naviy, estetik ahamiyatini ko'rsatish uchun qo'llaniladigan falsafiy-sotsiologik va aksiologik tushuncha. Jamiyat, inson va insoniyat uchun ahamiyatli bo'lgan barcha narsa, hodisa va voqealar qadriyat hisoblanadi" [2].

Qadriyatlar keng qamrovli tushuncha bo'lib, milliy, umuminsoniy qadriyatlar bilan bir vaqtda diniy qadriyatlar insoniyatning ma'naviy madaniyatida, estetik tarbiyasida o'z o'rni va ahamiyatiga egadir. O'zbek xalqining ko'p asrluk tarixi va hayoti esa islomiy qadriyatlar bilan uzviy bog'liq bo'lib kelgan. Shuning uchun qadriyatlar "inson va insoniyat uchun ahamiyatli bo'lgan barcha narsalardir"[3]. Inson ma'naviy madaniyatining go'zalligi ana shu qadriyatlar orqali namoyon bo'ladi.

Mustabid tuzum davrida shaxs ma'naviy madaniyatining muhim omili bo'lgan milliy va diniy qadriyatlardan foydalanishga yo'l qo'yilmadi, madaniy merosimiz esa toptaldi. Uning o'rniga barcha kishilarga kommunistik mafkurani singdirish birinchi o'ringa qo'yildi. Mamlakatimiz mustaqillikka erishgach ma'naviy va madaniy merosimizni tiklashga kirishdik, xalqimizda esa unga nisbatan katta ehtiyoj borligi ayon bo'ldi.

Davlatimizning bunday adolatli siyosati tufayli xalqimiz o'z milliy va diniy qadriyatlarini nafaqat tiklash, balki keng foydalanish imkoniyatiga ega bo'ldilar. Zero, ming yillar davomida milliy va diniy qadriyatlarining uyg'unlashuvi inson va jamiyatning ma'naviy jamlanishiga xizmat qilgan. Ayni vaqtda bu qadriyatlar va ruhiy bilimlarning mazmun – mohiyatini ezigulik va poklikka da'vat etuvchi g'oyalar tashkil etgan.

Islom insonlar xulqini kamoliga yetkazish, jamiyat hayotini go'zal va farovon qilish uchun Alloh tomonidan yuborilgan. Bu haqda Muhammad (alayh is-salom): "Men go'zal xulqlarni kamoliga yetkazish uchun yuborildim", deganlar[4]. Din insonga ma'naviy, estetik ta'sir etuvchi katta kuchga ega. Dinga ehtiyoj go'zallikka bo'lgan ehtiyojning bir ko'rinishidir. Diniy va dunyoviy bilimlarni egallashga intilishni, olimlarni qadrlashni ham islom dini muqaddas burch deb biladi. Qalbida go'zallikka intilish bo'lgan har bir inson kamolotga ana shu jism talablarini yenga borish va ruh talablarini ko'paytirish bilan erishadi.

Islomiy qadriyatlar orasida birinchi o'rinda turuvchi qadriyat bu albatta iymondir. Iymon barcha eziguliklar manbai, yaxshilik va go'zallik asosi sifatida qaraladi. Mo'min so'zining ma'nosi - iymonli, iymon egasi deganidir. Payg'ambarimiz Muhammad (s.a.v.) aytganlaridek, "O'zingiz yaxshi ko'rgan narsani birodaringizga ravo ko'rmaguningizcha hech biringiz chinakam mo'min bo'la olmaysiz" [5]. Ko'rinib turibdiki, iymon egasi bo'lgan har bir mo'min kishi halollik, poklik, hayo, vafo, to'g'ri so'zlik, sadoqat singari barcha ma'naviy fazilatlariga ega bo'lishi kerakligi ta'kidlab o'tilmoqda.

Islom dini asrlar davomida xalqimizning nafaqat diniy e'tiqodi, balki turmush tarzi, ma'naviyatining tarkibiy qismini tashkil etib, milliy xususiyatlari, qadriyatlarini rivojlanishiga hissa qo'shib kelgan. Bugungi kunda yangi fuqarolik jamiyat qurishda islom dini milliy taraqqiyotimizning muhim omili bo'lib xizmat qilmoqda. Zero, milliy va diniy qadriyatlarini ajdodlarimiz merosini o'rganish va keng targ'ib qilish, xususan, islomiy axloq-odobni mazkur ta'sirchan targ'ibot vositasidan unumli foydalanish, milliy g'oya va axloqni ma'naviy madaniyatni shakllantirishga, jamiyatimiz a'zolarini yuksak fazilatlar ruhida tarbiyalashga ham ko'maklashmoqda.

Hozirgi globallashuv jarayonida yoshlar estetik tafakkuri shakllanishiga ehtiyojning oshib borishini chuqurroq tahlil qiladigan bo'lsak, islom dinining mintaqamizga kirib kelgan tarixi, evolyusiyasi va u jamiyatda, shaxsiy hayotda, ma'naviy, estetik madaniyatni shakllantirishda qanday rol o'ynaganligi haqida qisqacha fikr yuritish maqsadga muvofiqdir.

Markaziy Osiyo shu jumladan, O'zbekiston xalqlari hayotiga islom dinining kirib kelishi ijtimoiy, madaniy va ma'naviy hayotda katta o'zgarishlar sodir bo'lishiga sabab bo'ldi. Chunki, islom dini mintaqa ma'naviyatining poydevori hisoblangan. Mashhur adiblarimiz, olimlarimiz, ulug' mutafakkirlar shu poydevorga tayanib ijod etganlar, ular qoldirgan ma'naviy meroslarda xalq va millat taqdiri, milliylik va diniylik masalalari o'z ifodasini topgan.

Mintaqada islomning xalq hayotiga kirib kelgan davrlardan boshlab tashkil etilgan masjid, madrasa va din yo'lida qurilgan inshootlar nafaqat bilimga yo'l ochgan balki, milliy madaniyatning, estetik tarbiyaning ham quloqch yoyishiga imkoniyat yaratgan. Binobarin, islom Markaziy Osiyo xalqlari hayot tarziga, madaniyatiga turli qirralarda o'z ta'sirini ko'rsatgan. Masalan, me'morchilik yodgorliklarini olib ko'raylik, madrasa, maqbara va boshqalar din manfaati yo'lida qurilgan va xizmat qilgan. Ammo bu jarayon diniy mazmun bilan cheklanmagan, balki, xalqimizning milliy xususiyatlarini o'zida singdirib, turmush tarzi, bayramlari va qadriyatlarida o'z ifodasini topgan. Bu inshootlar xalq ijodiga bog'liq madaniy boylik bo'lib, millatimizning moddiy va ma'naviy qadriyatlarini rivojlanishiga asos bo'lgan.

Islom ma'naviyatining mazmuni Qur'oni Karim va hadisi shariflardir, ularga asoslangan islom falsafasi, tasavvuf, odob-axloq masalalariga bag'ishlangan dunyoviy va diniy olimlarning asarlarida o'z ifodasini topgan. Bu bilimlarni targ'ib qilish islom madaniyati va ma'rifatining asosiy vazifasi hisoblangan. Bu jarayonning muhim jihati shundaki, ilm-fan, adabiyot, san'at va ijtimoiy-iqtisodiy muammolarni hal qilishda dunyoviylik va diniylik tushunchalari uyg'unlikda qaralgan. Fan bilan dinni qarama-qarshi qo'yilmasligi tufayli va boshqa ob'ektiv sabablar asosida ijtimoiylik va ilmiy sohada shunday jahonga mashhur kashfiyotlar qilindiki, ular xalqimizning ma'naviy-madaniy merosining oltin xazinasidan munosib o'rin oladi.

Huquqiy, demokratik, fuqarolik jamiyatini shakllantirish jarayoni ketayotgan hozirgi sharoitda odamlar o'rtasidagi amal qilinadigan axloqiy, siyosiy, ijtimoiy, huquqiy, diniy va mafkuraviy munosabatlarni yaxshilash va mustahkamlash uchun xalqimiz ma'naviyatini takomillashtirishga alohida e'tibor qaratilmoqda. Zero, milliy va diniy qadriyatlarining axloqiy, huquqiy jihatlarni mustahkamlash komil insonni shakllantirishga, fuqarolik jamiyatini asoslarini yaratishga xizmat qiladi.

Markaziy Osiyo, shu jumladan O'zbekiston xalqlari hayotiga islom yo'nalishlari (asosan sun'iylik)ni kiritilishi bilan bir vaqtda islom madaniyati, ma'naviyatini mahalliy xalqlar o'rtasida keng yoyilishi kuzatiladi. Bunday bo'lishining boisi bizning nazarimizda islom ta'limotiga asoslangan erkinlik va diniy bag'rikenglikdir. Islom diniga da'vat qilishda zo'rlik ishlatishga yo'l qo'yilmaydi. Qur'oni Karimning Baqara surasining 256-oyatida shunday deyilgan: "Dinda zo'rlik yo'q, zero, to'g'ri yo'l yanglish yo'ldan ajrim bo'ldi" [6]. Ana shunday erkinlik mahalliy xalqlar uchun o'z e'tiqodi va ehtiyojiga qarab muayyan diniy ta'limotni tanlash imkoniyatini berdi. Islom dini mintaqada ilk bor tarqalgan din bo'lib, unga qadar nasroniylik, buddaviylik, zardo'shtiylik kabi dinlar ham mavjud bo'lishidan qat'i nazar aksariyat xalqimiz islom dinini qabul qildi va unga e'tiqod qildi.

Xulosa va takliflar. Islom o'z mazmun-mohiyati bilan hayot falsafasi sifatida, unga e'tiqod qiluvchi jamiyat a'zolarining millati, irqi, yoshi, jinsi, mavqeidan qat'i nazar yuksak bashariy fazilatlar egasi qilib tarbiyalaydi. Insoparvarlik, xalqparvarlik, adolat, halollik, poklik boshqa dinlarga ehtirom, olijanob axloq kabi islom madaniyatini targ'ib etuvchi tamoyillari fuqarolik jamiyati qurilayotgan bizning jamiyat mazmuniga hamohang bo'lib tushadi. Islomning bunday olijanob xususiyatlari yoshlar estetik tafakkurini shakllantirishda muhim ahamiyat kasb etadi.

ADABIYOTLAR

1. Ўзбекистон Республикаси Президенти Ш.Мирзиёевнинг Олий Мажлисга Мурожаатномаси, 22 декабрь 2017 йил, 15 б.
2. Фалсафа. Қисқача изоҳли луғат. –Тошкент: Шарқ, 2004.-Б.372.
3. Ҳадис. -Т.: Қомуслар бош тахририяти. 1 том. Ал-Жомийъ Ас-Саҳиҳ. (Ишонарли тўплам). 6- боб. Б-15.
4. Қуръони Карим. Ўзбекча изоҳли таржима. Таржима ва изоҳлар муаллифи Алоуддин Мансур. -Тошкент, Чўлпон, 1992
5. Муҳаммад пайғамбар қиссаси. Ҳадислар. –Тошкент: Камалак, 1991. –Б.198
6. Абдулазиз Мансур. Қурони Карим маънолар таржимаси ва тафсири. Тошкент - 2004.Б.42